

Radosław Gross

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4190-5415>

Wyprawy rabunkowe mieszkańców północnego Mazowsza do powiatu szczycieńskiego w latach 1945–1946 w świetle źródeł Ministerstwa Ziem Odzyskanych

Streszczenie: W 1945 i 1946 r. w powiecie szczycieńskim, położonym w południowej części Okręgu Mazurskiego, a później województwa olsztyńskiego, dochodziło do bardzo groźnych i niebezpiecznych wydarzeń. Obszar ten był miejscem wypraw łupieżczych, w których brali udział mieszkańcy północnych powiatów województwa warszawskiego. Codziennie stały się przemoc, rabunki i grabieże. Ofiarami padali na ogół autochtoni, których siłą usuwano z ich domostw i gospodarstw, a czasem także faktyczni osadnicy, którzy przybywali z myślą o trwałym osadnictwie. W proceder grabieży włączali się często funkcjonariusze MO i UB, co wzmacniało wśród grup dokonujących rabunków poczucie bezkarności. Trudnej sytuacji nie była w stanie rozwiązać władza lokalna. Tymczasem zjawisko to stało się na tyle niebezpieczne dla procesu osadnictwa i późniejszego rozwoju gospodarczego tych ziem, że doprowadziło do podjęcia jesienią 1946 r. przez Ministerstwo Ziem Odzyskanych działań interwencyjnych, w tym m.in. w Ministerstwie Bezpieczeństwa Publicznego. Ich śladem jest kilka dokumentów wytworzonych przez MZO, w których problem ten został opisany. Mimo stopniowej poprawy stanu bezpieczeństwa po 1946 r., społeczne i gospodarcze skutki wspomnianych zjawisk były odczuwane na tych terenach przez wiele kolejnych lat.

Słowa kluczowe: powiat szczycieński, przemoc, grabieże, osadnictwo, dzikie osadnictwo

Szybkie zasiedlenie Ziem Zachodnich i Północnych, w tym południowej części Prus Wschodnich, po rozpoczęciu ofensywy styczniowej na froncie wschodnim w 1945 r. było niezwykle istotne z punktu widzenia zbliżającej się konferencji pokojowej. Liczny napływ polskich osadników miał być argumentem przemawiającym za włączeniem tych ziem do Polski¹. Komuniści polscy, po wydaniu 20 lutego 1945 r. przez Państwowy

---

¹ Postulaty dotyczące włączenia po zakończeniu wojny Ziem Zachodnich i Północnych do państwa polskiego zgłaszały niemal wszystkie ugrupowania polityczne działające w konspiracji. Zob. M. Dymarski, *Ziemie postulowane (ziemie nowe) w programach i działaniach polskiego ruchu oporu 1939–1945*, Wrocław 1997; idem, *Zagadnienia demograficzne ziem postulowanych (ziem nowych) w prognozach polskiej konspiracji*, [w:] *Demografia i społeczeństwo Ziem Zachodnich i Północnych 1945–1995. Próba bilansu*, red. E. Frątczak,

Komitet Obrony ZSRR (Gosudarstwiennyj Komitet Oborony) jednostronnej dyrektywy nr 7558, w której wstępie, do czasu konferencji pokojowej, określono przebieg zachodnich i północnych granic Polski, podjęli działania mające na celu aktywizację osadnictwa polskiego na terenie tzw. ziem postulowanych². Już w pierwszych tygodniach po przejściu frontu wielu Polaków zamieszkujących przedwojenne tereny nadgraniczne podjęło decyzję o przesiedleniu się na tereny obszarów postulowanych, które zaczęto coraz częściej w oficjalnych dokumentach nazywać Ziemiami Odzyskanymi. Pierwszy okres polskiego osadnictwa miał charakter spontaniczny, żywiłowy, który władze komunistyczne wspierały. Minister administracji publicznej Edward Ochab w okólniku z 27 kwietnia 1945 r. skierowanym do wojewodów oraz pełnomocników rządu w okręgach na tzw. Ziemach Odzyskanych instruiował, aby wsparli akcję żywiłowego osadnictwa. Wszelkie formy oporu miały być bezwzględnie tępione³.

Wraz z pierwszą falą osadniczą, która objęła tzw. Ziemie Odzyskane, na tereny te przybyło wielu tzw. dzikich osadników, którzy pod pozorem osadnictwa brali udział w kradzieżach, dewastacjach, rabunkach mienia poniemieckiego. Wraz ze zorganizowanymi grupami tzw. szabrowników niszczyli oni zachowany po przejściu frontu poniemiecki majątek. Obszarem szczególnych nadużyć stała się poniemiecka wieś. W przeciwieństwie do miast i ich okolic, tereny wiejskie były słabiej chronione przez powstające dopiero „służby siłowe” – MO i UB, a także formującą się polską administrację cywilną. Na terenie Prus Wschodnich, których południową część włączono do Polski jako Okręg Mazurski, później województwo olsztyńskie, polem działania wspomnianych band szabrowniczych, a także dzikich osadników stały się powiaty nadgraniczne, położone na przedwojennej południowej rubieży tej niemieckiej prowincji: suski (iławski), ostródzki, szczywieński, nidzicki i piski⁴. Ludność polska zamieszkująca tereny po polskiej stronie

Z. Strzelecki, Warszawa 1996, s. 76–78; E. Ponczek, *Polska myśl o pokoju w latach drugiej wojny światowej (1939–1945)*, Łódź 1999; G. Strauchold, *Mysł zachodnia i jej realizacja w Polsce Ludowej 1945–1957*, Toruń 2003, s. 33–59; Z. Romanow, *Polityka władz polskich wobec ludności rodzimej Ziem Zachodnich i Północnych w latach 1945–1960*, Słupsk 1999; R. Gross, *Założenia polityki rolnej w Polsce w programach głównych partii i stronnictw politycznych (1939–1945/1946)*, „Echa Przeszłości” XXI/1, 2020, s. 286. Od 1944 r. postulat ten zgłaszając zaczęli także komuniści, zob. *Usunąć ślady niemieczyzny z polskiej ziemi*, „Głos Ludu” 1945, nr 22 z 27 I; *Z referatu I sekretarza KC PPR wygłoszonego na rozszerzonym plenum KC PPR. Nowa sytuacja, nowe zadania*, 6 II 1945 r., [w:] *Polska Partia Robotnicza. Dokumenty programowe 1942–1948*, opr. M. Malinowski i in., Warszawa 1984, s. 294; W. Borodziej, *Sprawa polska i przemieszczenia ludności w czasie II wojny światowej*, wstęp do: *Niemcy w Polsce 1945–1950. Wybór dokumentów*, red. W. Borodziej, H. Lemberg, t. I, *Władze i instytucje centralne. Województwo olsztyńskie*, wybór i opracowanie dokumentów W. Borodziej i C. Kraft, Warszawa 2000, s. 53.

² *Postanowieniye Gosudarstvennogo Komiteta Oborony SSSR ob opredelenii zapadnoy gosudarstvennoy granitsy Polshi i deystviy polskoy administratsii na vsey osvobozhdennoy territorii Polshi*, 20 lutego 1945 r., [w:] „Russkiy Arkhiv” 1994, t. 14, dok. nr 55, s. 409–411; R. Gross, *Okręg Mazurski w świetle materiałów Wojewódzkiego Urzędu Ziemskiego w Olsztynie (marzec-maj 1945 roku)*, „Echa Przeszłości” XVII, 2016, 187–202.

³ R. Gross, *Przemiany gospodarcze wsi na Warmii i Mazurach w latach 1945–1956*, Olsztyn 2019, s. 108.

⁴ Warto wspomnieć, że trzy powiaty mazurskie: elcki, gołdapski i olecki znalazły się poza Okręgiem Mazurskim, od 1946 r. województwem olsztyńskim, zob. Rozporządzenie Rady Ministrów z 29 V 1946 r.

przedwojennej granicy, po przejściu frontu, licznie przedostawała się na najbliższej położone obszary byłych Prus Wschodnich w celach rabunkowych. Wielu z nich uważało to za naturalną konsekwencję wojny, chciało powetować sobie krzywdy, których doznawali w okresie okupacji ze strony niemieckiej administracji. Warto przypomnieć, że ucisk mieszkańców powiatów położonych na terenie północnego Mazowsza, po włączeniu ich w 1939 r. w granice administracyjne Prus Wschodnich był duży⁵, a konieczność regulowania świadczeń rzeczowych narzuconych na wieś – m.in. kontyngentów była dla wielu gospodarstw ogromnym ciężarem. Chłopi z tych terenów, po przejściu frontu, chętnie więc wyprawiali się do przygranicznych powiatów Prus Wschodnich w celach rabunkowych. Dodać przy tym należy, że nie orientowali się w niuansach dotyczących różnorodności grup ludności zamieszkujących te tereny, stąd na ogół całą ludność autochtoniczną postrzegali jako ludność niemiecką⁶. Takie postrzeganie mieszkańców południowych rubieży Prus Wschodnich dodatkowo wzmagало przemoc, do której się uciekali w rabunkowym procederze, tym bardziej że wśród napływającej ludności sporą część stanowili policjanci przestępcy⁷.

Skala ogałacania i niszczenia gospodarstw ponemieckich przez dzikich osadników była tak duża, że 10 listopada 1945 r. pełnomocnik rządu RP na Okręg Mazurski, Jakub Prawin, wydał zarządzenie zabraniające ludności z nadgranicznych powiatów województwa białostockiego i warszawskiego osadnictwa w południowych i wschodnich powiatach Okręgu Mazurskiego⁸. Potencjalnym osadnikom z województwa białostockiego, zgodnie z zarządzeniem, zezwolono na osadnictwo jedynie w powiatach zachodnich Okręgu Mazurskiego – suskim (iławskim) i pasłęckim. Z kolei osadnikom z województwa warszawskiego zezwolono na osiedlanie się na terenie powiatów północnych: braniewskiego, iławeckiego i bartoszyckiego. Oddalenie osadników od pierwotnych miejsc zamieszkania miało ukrócić proceder grabieży ponemieckich gospodarstw⁹. Zakaz ten był jednak za sprawą skorumpowanych urzędników Państwowego Urzędu Repatriacyjnego (PUR)

---

w sprawie tymczasowego podziału administracyjnego Ziem Odzyskanych, *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej* 1946, nr 28, poz. 177.

⁵ Z obszarów II Rzeczypospolitej włączono wówczas do Prus Wschodnich powiaty: mławski, przasnyski, ciechanowski, makowski, ostrołęcki, płocki, sierpecki, płoński, pultuski, a także spoza Mazowsza powiat suwalski. Stanowiły one obszar o łącznej pow. 16 245,43 km², zob. R. Gross, *Stan rolnictwa i struktura agrarna w Prusach Wschodnich w latach 1918–1945 w świetle niemieckich danych statystycznych*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 2017, nr 4, przypis nr 80, s. 608–609.

⁶ A. Sakson, *Ludność mazurska po 1945 roku*, [w:] idem, *Dziedzictwo Prus Wschodnich. Socjologiczne i historyczne studia o regionie*, Dąbrówno 2017, s. 176. Tekst ten zob. także [w:] *Powiat szczycieński. Przeszłość – współczesność*, red. G. Jasiński, Z. Kudrzycki, A. Misiuk, Szczycno 2006, s. 516–536.

⁷ Zob. dokument nr 2

⁸ *Sprawozdanie sytuacyjne pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski*, 17 XII 1945 r., [w:] *Okręg Mazurski w raportach Jakuba Prawina. Wybór dokumentów 1945 r.* Przygotował do druku Tadeusz Baryła, Olsztyn 1996, dok. 42, s. 192.

⁹ W. Wrześniński, *Proces zasiedlania województwa olsztyńskiego w latach 1945–1949*, [w:] *Problemy rozwoju gospodarczego i demograficznego Ziem Zachodnich w latach 1945–1958*, red. Bohdan Gruchman, Janusz Ziółkowski, Poznań 1960, s. 196.

łamany. Dziocy osadnicy, których celem było ogałacanie przejmowanych gospodarstw, uzyskiwali poprzez przekupionych tzw. pośredników (osoby pośredniczące między nimi a urzędnikami PUR) wstecznie wydawane powiernictwa na zajęte bezprawnie gospodarstwa, z których często siłą usunięto wcześniej ich właścicieli – autochtonów. Dodać warto, że za nielegalne praktyki stosowane przez PUR usunięty został szef powiatowego oddziału tego urzędu w Szczytnie Aleksander Romaniuk¹⁰.

Wraz z chłopami, którzy w grabieży poniemieckich gospodarstw widzieli szansę na powetowanie własnych strat z okresu okupacji, na tereny Okręgu Mazurskiego nadciągały także zorganizowane bandy szabrowników, nierzadko bandytów, którzy wykorzystując stan bezprawia terroryzowali autochtonów. Wśród nich znajdowali się przedwojenni przemytnicy, którzy latami uprawiali przestępczy proceder. Po zakończeniu działań wojennych próbowali wykorzystać panujący stan bezprawia jako okazję do czerpania zysków. Władza szabrowników i dzikich osadników na tym terenie w pierwszych miesiącach powojennych była ogromna, co było m.in. skutkiem współdziałania z nimi funkcjonariuszy MO i UB, często wywodzących się z tych samych terenów co szabrownicy, niekiedy powiązanych z nimi więzami pokrewieństwa, podobnie nastawionych do autochtonów¹¹.

Skala przestępstw i nadużyć była szczególnie duża na terenie powiatu szczycieńskiego. Jego obszar w latach 1945–1946, a więc w okresie realizowanej akcji osadniczej w Okręgu Mazurskim, był miejscem, gdzie działały liczne bandy szabrowników i grupy dzikich osadników pochodzące z powiatu ostrołęckiego, szczególnie z terenu nadgranicznej gminy Myszyniec. Ich działalność budziła groźbę nie tylko wśród autochtonów, ale także wśród rzeczywistych osadników, którzy osiedlali się na tych terenach z myślą o trwałym osadnictwie. Powszechne gwałty, przemoc i terror stosowany wobec miejscowej ludności, które wystąpiły na terenie powiatu szczycieńskiego na tak dużą skalę, przy jednoczesnym braku przeciwdziałania ze strony MO i UBP, a często także przy ich współudziale, spowodowały interwencję władz centralnych. We wrześniu 1946 r. inspektorzy z Departamentu Inspekcji Ministerstwa Ziem Odzyskanych (MZO) przez trzy tygodnie badali na terenie powiatu szczycieńskiego przyczyny napadów, dokonywanych na ludność miejscową przez ludność pochodzącą z sąsiednich powiatów, położonych na terenie województwa warszawskiego. Sprawozdanie pokontrolne sporządzone przez inspektorów MZO – obok opisu zjawiska – zawiera szczegółowe charakterystyki trzydziestu szabrowników i dzikich osadników, wymienionych z nazwiska, wraz z krótkim opisem ich działań. Jak się okazuje proceder ten uprawiały całe klany rodzinne. Jest to jedyny tak pełny opis konkretnych osób i czynów, który udało się odnaleźć w źródłach

¹⁰ Zob. dokument nr 2.

¹¹ Zob. dokumenty nr 3 i 4.

archiwalnych. Przytoczone w nim charakterystyki składają się na swoisty portret zbiorowity dzikich osadników i szabrowników siejących niepokój na przedwojennym pograniczu polsko-niemieckim. Ilustrują sytuację zaledwie w jednym powiecie nadgranicznym, jednak podobne zdarzenia miały miejsce w pozostałych – suskim, ostródzkim, nidzickim, piskim. Stąd, dla zilustrowania sytuacji panującej w całym południowym pasie Okręgu Mazurskiego, zdecydowano się je opublikować (dokument nr 1 i dokument nr 2).

Wobec bezczynności, a nierzadko współdziałania funkcjonariuszy MO i UB z szabrownikami osobistą interwencję podjął także Władysław Gomułka, wówczas jako minister ziem odzyskanych. W piśmie skierowanym do ministra bezpieczeństwa publicznego, Stanisława Radkiewicza, wskazywał on na bierność, a niekiedy także współdziałanie funkcjonariuszy MO i UB w gwałtach i przemocy dokonywanej na terenach przygranicznych Okręgu Mazurskiego. Zwracał także uwagę na niewspółmiernie niskie kary nakładane na milicjantów w stosunku do czynów, których się dopuszczali. Dla przykładu opisał trzy przypadki grabieży i przemocy, w tym także przypadek morderstwa dokonanego przez funkcjonariuszy MO na ludności autochtonicznej w powiecie szczycieńskim (dokument nr 3), które rozszerzył w dołączonym wykazie obejmującym cały obszar województwa olsztyńskiego. Z tego ostatniego dokumentu opublikowano fragment poświęcony przestępstwom i nadużyciom popełnionym przez funkcjonariuszy MO i UB na terenie powiatu szczycieńskiego (dokument nr 4).

Skutki przestępstw i nadużyć dokonywanych na terenie powiatu szczycieńskiego i całego południowego pasa Okręgu Mazurskiego, później województwa olsztyńskiego, były odczuwane przez wiele kolejnych lat. Negatywnie wpłynęły na rozwój życia społecznego w tym regionie Warmii i Mazur, proces integracji społecznej, koegzystencję różnych grup tworzących nową, powojenną społeczność. Grabieże i rabunki prowadziły także do zniszczeń i dewastacji infrastruktury gospodarczej, co z kolei znacznie utrudniło proces jej powojennej odbudowy i rozwoju ekonomicznego tych terenów.

***

Ze względu na to, że publikowane dokumenty zawierają dane wrażliwe, tj. nazwiska osób, które dopuszczały się przestępstw, zdecydowano się wobec nich zastosować anonimizację. Pełne dane osobowe występują w oryginale źródła. Anonimizacją nie objęto danych osób pokrzywdzonych (poza jednym przypadkiem, dotyczącym ofiary gwałtu), a także funkcjonariuszy MO i UB.

Konspekt sprawozdania inspektorów Ministerstwa Ziemi Odzyskanych z kontroli przeprowadzonej w dniach 6–26 września 1946 r. na terenie powiatu szczywieńskiego

KONSPEKT SPRAWOZDANIA¹²

z dokonanej kontroli przez inspektora Departamentu Inspekcji MZO

ob. Orczykowski Stanisław

ob. Grużewski Czesław

ob. Konarski Ludwik¹³

w okresie czasu: od 6 września do 26 września 1946 r.

Przedmiot sprawy: zbadanie przyczyn napadów dokonywanych na ludność mazurską powiatu Szczytno przez ludność sąsiednich powiatów woj. warszawskiego

Adres: powiat Szczytno, woj. olsztyńskie

Powody kontroli: dyspozycja dyrektora Departamentu, ob. Dubiela Józefa¹⁴

Osoba odpowiedzialna za wyniki kontroli	Zarzuty	Wnioski lub uwagi inspektora
Jak sporządzony wykaz nazwisk osób, uprawiających bandytyzm na terenie powiatu ¹⁵	Brak odpowiedzialności służbowej organów Bezpieczeństwa Publicznego za obecny stan bandytyzmu w powiecie, a to z uwagi, że bandytyzm nie jest ścigany, a często poszczególni funkcjonariusze organów bezpieczeństwa biorą pośredni, a nawet bezpośredni udział w tych napadach rabunkowych	

Źródło: AAN, MZO, 196/60, k. 168.

¹² Dokument ten stanowi wstęp do właściwego sprawozdania przedstawionego w niniejszej publikacji jako dokument nr 2. Został on odrębnie przekreślony. Zdecydowano się jednak na jego publikację z powodu dużej wartości poznawczej zamieszczonych w nim treści: wyjaśnienia przyczyn kontroli, wskazania zarzutów i osób odpowiedzialnych.

¹³ Nazwisko Ludwika Konarskiego wymieniono w konspekcie sprawozdania, nie zostało natomiast wymienione we właściwym sprawozdaniu, zob. dokument nr 2.

¹⁴ Józef Dubiel – prawnik, dziennikarz, polityk. Przed wojną w PPS. Od 1942 r. w PPR. Od 1944 r. w Resorcie Sprawiedliwości PKWN w Lublinie, prezydent Chorzowa (I-VIII 1945 r.). Od sierpnia 1945 r. Sekretarz Generalny Polskiego Związku Zachodniego. W kwietniu 1946 w Ministerstwie Ziemi Odzyskanych jako dyrektor Departamentu Kontroli, później wiceminister MZO, zob. *Katalog kierowniczych stanowisk partyjnych i państwowych PRL*, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/633694>.

¹⁵ Wykaz zob. dokument nr 2.

Sprawozdanie Inspektorów Ministerstwa Ziemi Odzyskanych Stanisława Orczykowskiego i Czesława Gruzewskiego z inspekcji powiatu szczyńskiego w dniach 6–26 września 1946 r.

SPRAWOZDANIE

Inspektorów Ministerstwa Ziemi Odzyskanych Orczykowskiego Stanisława i Gruzewskiego Czesława z inspekcji powiatu Szczytno, woj. olsztyńskiego [6–26 września 1946 r.]¹⁶

Napady dokonywane na ludności mazurskiej powiatu Szczytno, są organizowane na tym obszarze przez ludność powiatu Ostrołęka, gm. Myszyniec.

Ludność ta, to zawodowi przemytnicy, uprawiający ten proceder dziedzicznie od szeregu lat. Znający doskonale stosunki gospodarcze i terenowe, ponieważ penetrowali poza pas graniczny.

Z chwilą złączenia ziem polskich w jedną całość, zanikł przemysł, a zorganizowane grupy przemytników przeobraziły się w bandy rabusiów.

Do maja 1946 r. t.j. do czasu ewakuacji ostatnich oddziałów Armii Czerwonej, rabunek dokonywany był na moralny rachunek Armii Czerwonej. Do tego czasu został teren оголоcony całkowicie z dóbr i inwentarza żywego i martwego. Później następuje okres rugowania ludności mazurskiej z ich siedzib, który trwa do tej pory za pomocą jawnego terroru, bicia i kapturowych mordów.

Na miejsce wyrugowanych samowolnie osiedla się ludność pochodzenia przemytniczego, a pochodząca z powiatu Ostrołęka, która po fakcie dokonany¹⁷ legalizuje zajęte gospodarstwa w drodze przekupstwa.

Były kierownik powiatowego PUR-u, ob. Romaniuk Aleksander pomimo wyraźnego zarządzenia, wstrzymującego osadnictwo indywidualne, przy pomocy pośredników¹⁸, wydawał powiernictwa¹⁹ na nieopuszczone gospodarstwa przez mazurów [pisownia oryg.]. Do rugowania nawet użyta była miejscowa MO.

¹⁶ Dokument nie został datowany. Jednak w innym dokumencie odnoszącym się do tej samej kontroli, przechowywanym w tej samej jednostce akt podano jej okres: 6–26 IX 1946 r., zob. AAN, MZO, 196/60, Konспект sprawozdania z dokonanej kontroli przez inspektora Departamentu Inspekcji MZO, k. 168.

¹⁷ Po bezprawnym zajęciu gospodarstwa.

¹⁸ Osoby pośredniczące w kontaktach między szabrownikami i dzikimi osadnikami a urzędnikami PUR.

¹⁹ Państwowy Urząd Repatriacyjny wydawał osadnikom tzw. powiernictwa na zajmowane gospodarstwa. Legalizowały one fakt przejęcia przez osadnika w użytkowanie powierzonego mu gospodarstwa poniemieckie-go. Od jesieni 1946 r. powiernictwa stały się podstawą do składania przez osadników wniosków o przyznanie prawa własności do powierzonych w użytkowanie gospodarstw, które rozpoczynało procedurę uwłaszczeniową, szerzej zob. R. Gross, *Problem uwłaszczenia gospodarstw osadniczych na Warmii i Mazurach w latach 1945–1956*, [w:] *Więś na Ziemiach Zachodnich i Północnych po 1945 r. Ciągłość czy zmiana?*, red. J. Kluba, A. Paprot-Wielopolska, M. Szajda, P. Zubowski, Wrocław 2020, s. 89–107.

Te nowo nabyte gospodarstwa są prowadzone rabunkowo, uprawiane pracą ludności miejscowej²⁰, zmuszanej do tego głodem.

Zbierane plony są natychmiast wywożone do ich macierzystych gospodarstw, tak że teren jest stale ogałaczany z żywności, co w konsekwencji doprowadzi do niezbędnej konieczności udzielenia pomocy ze strony rządu.

Na potwierdzenie powyższych przytaczamy wykaz elementu przestępczego:

1. S[...] Józef – otrzymał drugie gospodarstwo we wsi Klon, gm. Rozogi pow. Szczytno, w gminie Rozogi niezameldowany, zebrane plony wywiózł do wsi Pełty gm. Myszyniec, pow. Ostrołęka. Nowo nabyte gospodarstwa ogołocił na korzyść starego z narzędzi rolniczych, [gospodarstwa] uprawia pracą najemną ludnością mazurską. Gospodarstwa otrzymał dnia 9.10.1945 r. zarządzeniem PUR nr 985 – po wysiedlonych: Krąciek August 0,25 ha, Moźdzeń Gustaw 15 ha, Tombach Rudolf 12 ha.

2. S[...] Czesław, syn Józefa [wymienionego wyżej – R.G.], zabrał gospodarstwo i osiedlił się sam. Nie jest w ewidencji w PUR-rze. Dziki osadnik. Zajął we wsi Klon gm. Rozogi pow. Szczytno gospodarstwo z zabudowaniami oraz sąsiednie budynki gospodarcze. W gminie nie jest zameldowany. Rozebrał jedną stodołę oraz szopę należącą do państwowego sierocińca. Materiał ten wywiózł do wsi Pełty gm. Myszyniec, pow. Ostrołęka. Przedtem wywiózł maszyny rolnicze zdobyte w okolicy. Osobiście nie pracuje. Uprawia [ziemię] pracą najemną.

3. S[...] Józef – zięć Józefa [wymienionego wyżej – R.G.], dla odróżnienia zwany »Warszawiak«. W gminie Rozogi niezameldowany, pochodzi ze wsi Pełty gm. Myszyniec pow. Ostrołęka. Ma 2 synów, jeden pracuje w MO a drugi w UB. Przy pomocy synów samowolnie usunął Mazurkę Rogowską Augustę z gospodarstwa jej krewnego, Mazura Przygody. Przywiózł ze sobą konia, krowę, wóz, pług i bronę. Obecnie posiada: 2 konie, 3 krowy, 10 owiec i kilka świń. Pierwsza osoba we wsi. Osobiście nie pracuje, posługuje się ludnością miejscową. Gospodarstwo otrzymał dnia 26 IX [19]45 r. zarządzeniem PUR-u nr 809. Zarządzenie to wydano po faktycznym osiedleniu się²¹. Ponadto samowolnie objął w tejże wsi 2,5 ha po wysiedlonym Pollaku Adolfie.

4. S[...] Ignacy – zajął gospodarstwo usuwając siłą Mazura Sadowskiego Jana we wsi Klon gm. Rozogi. Później otrzymał zezwolenie osiedlenia [się]. Jest równocześnie sołtysem w Myszyńcu, pow. Ostrołęka. W gminie Rozogi niezameldowany. Wycina drzewo budulcowe, które wywozi do Starego Myszyńca. Wywiózł już ponad 100 sztuk. Zebrane zboże wymłócił i wywiózł. Uprawia [ziemię] pracą najemną. Gospodarstwo otrzymał dnia 8 VIII 1945 r., zarządzeniem PUR-u nr 195 po Mazurze Sadowskim, 25 ha.

²⁰ Ludności autochtonicznej, czyli Niemców i Mazurów.

²¹ Powiernictwo PUR zostało więc wydane *post factum*, a więc wbrew prawu.

5. L[...] Józef – dziki osadnik, nie jest w ewidencji w PUR-rze. W gminie Rozogi niezameldowany. We wsi Klon zachowuje się spokojnie. Ma 2 synów:

- Józef, ukrywa się przed władzami bezpieczeństwa, które go wcale nie ścigają, podejrzany o kradzież we wsi Zielona, gm. Świętajno oraz o powieszenie w chlewie Mazura Kipara Karola, który powieszony zbyt nisko, palcami nóg dotykał ziemi, przedłużył sobie życie do czasu wyjścia bandytów, po czym przez żonę został uratowany.

- Stanisław, aresztowany za posiadanie broni przez UB w Ostrołęce, obecnie na wolności. Obaj bez zajęcia.

6. C[...] Józef – samowolnie zabrał gospodarstwo we wsi Klon gm. Rozogi. W gminie niezameldowany. Pomimo tego dostał [od PUR] powiernictwo. Siłą zabierał miejscowej ludności meble, które sprzedawał. Zamieszany w sprawę zamknięcia [?] całej rodziny osadniczej Kędzierskich wraz z całym dobytkiem żywym i martwym. We wsi nic nie robi – ukrywa się przed władzami bezpieczeństwa. Gospodarstwo otrzymał dnia 14 IX [19]45 r. zarządzeniem PUR-u nr 599 po Mazurze Nowocinie Karolu, 5 mórg magdeburskich²².

7. D[...] Teofil – dziki osadnik, wybrał sobie gospodarstwo we wsi Klon gm. Rozogi. Pochodzi ze wsi Pełty gm. Myszyniec. Ograbił Mazura Pieńkosia Adama, zabrał mu gwałtem meble, odzież i pobił go dotkliwie. Ostatnio aresztowany za udział w bandzie przy zamachu na rodzinę Kędzierskich.

8. Ś[...] Stanisław – dziki osadnik, później otrzymał nadanie we wsi Wilamowo, gm. Rozogi, pow. Szczytno. Pochodzi ze wsi Wach, gm. Kadzidło, pow. Ostrołęka. Znany w okolicy przedwojenny bandyta. W gm. Rozogi nie meldowany. Gospodarstwo otrzymał dnia 9 VI 1946 [r.] zarządzeniem PUR-u nr 1857 po Durke Frydrychu.

9. P[...] Konstanty – dziki osadnik. Później dostał nadanie na kolonii Klon, gm. Rozogi. Pochodzi ze wsi Wykrot gm. Myszyniec. Jest hersztem bandytów, których u siebie ukrywa. Gospodarstwo otrzymał dnia 27 VII [19]45 r. zarządzeniem PUR-u nr 53 po Mazurze Kiparze Williamie, 15 ha.

10. K[...] Feliks – dziki osadnik. Siłą usunął Mazura Grabosia Henryka ze wsi Klon gm. Rozogi. Pochodzi ze Starego Myszyńca. Z zawodu szewc, obecnie rozbiera domy i stodoły i wywozi ten materiał do Starego Myszyńca. Gospodarstwo otrzymał dnia 8 VIII [19]45 r. zarządzeniem PUR-u nr 192, 25 ha oraz zajął po Mazurze Jabłońskim Auguście 7 ha.

11. Z[...] Bolesław – dziki osadnik, siłą usunął Mazura Przygodę Jana ze wsi Klon, gm. Rozogi. W gminie niezameldowany. Obecnie aresztowany za udział w bandzie i zabójstwo Mazurki Kopacz Anny, lat 16 ze wsi Zagon. Zabójstwo to dokonane w celu

²² Morga magdeburska – zwana też morgą pruską małą, jej powierzchnia równała się 0,2553 ha.

usunięcia jej jako świadka, gdy rozpoznała jednego z bandytów tzw. „Tadek” w czasie poprzedniego rabunku. Z[...] pochodzi ze wsi Dąbrowa gm. Myszyniec. Gospodarstwo otrzymał 8 IV 1946 r. zarządzeniem PUR nr 1851.

12. P[...] Piotr – tzw. Maciek, dziki osadnik, siłą usunął Mazura Olbysza Augusta ze wsi Klon gm. Rozogi pow. Szczytno. W gminie nie meldowany. W celu pozbycia się Olbysza Augusta oskarżył go o posiadanie broni. Aresztowany Olbysz po pewnym czasie został zwolniony. Gospodarstwo otrzymał dnia 9 IV [19]46 r. zarządzeniem PUR nr 1853 po Mazurze Olbyszu Janie, 37,5 ha.

13. Sz[...] Franciszek – dziki osadnik. Uprawomocnił [przejęte gospodarstwa] później przy pomocy zawodowych pośredników, po właścicielach: Brózdzie Frycu 4 ha, Bibrze Ottonie 1 ha, Skórcyku Wilhelmie 3 ha, Swiadkowskim Paulu 1 ha. W gminie niezameldowany.

14. B[...] Zygmunt – mieszkaniec wsi Dąbrowa, gm. Myszyniec, pow. Ostrołęka. Pośrednik²³, zawodowy szabrownik.

15. T[...] Józef – mieszkaniec wsi Dąbrowa, gm. Myszyniec, zawodowy szabrownik

16. N[...] Stanisław – ojczym B[...] Zygmunta [wymienionego wyżej – R.G.], mieszkaniec wsi Dąbrowa gm. Myszyniec. Szabrownik, brał udział w usuwaniu siłą z gospodarstwa Mazura Czerwonki Gustawa ze wsi Żagon, gm. Rozogi, gdzie później nastąpiło zabójstwo Czerwonki Frydy.

17. K[...] Stanisław tzw. „Budniak”, mieszkaniec wsi Dąbrowa, pośrednik²⁴, szabrownik. Brał udział w usuwaniu siłą Mazurów, później rabował ich dobytek. Przy usuwaniu Czerwonki Gustawa bezkarnie pobił go ciężko w obecności milicjanta Skoniecznego Władysława z posterunku MO Rozogi.

18. J[...] Józef – mieszkaniec wsi Dąbrowa, gm. Myszyniec. Znajomy bandyty „Tadka”, mordercy Mazurki Anny Kopacz. Brał udział w usuwaniu siłą Czerwonki Gustawa.

19. K[...] Franciszek – mieszkaniec wsi Dąbrowa, gm. Myszyniec. Pośrednik między PUR-em a osadnikami.

20. K[...] – imię nieznane, mieszkaniec wsi Dąbrowa, gm. Myszyniec, pośrednik między PUR-em a osadnikami.

21. K[...] Bolesław – kandydat na gospodarstwo po Mazurze Czerwonce Gustawie. Brał udział w usuwaniu siłą właściciela.

22. S[...] Henryk – zamieszkały pod kolonią Krzyszczakiem [?], w okolicy Dąbrowy. Dowódca bandy operującej w Myszyńcach²⁵.

23. Z[...] Stanisław – zamieszka[ły] pod kolonią Krzyszczakiem [?], członek bandy z Myszyńca.

²³ Pośredniczył w układach korupcyjnych między dzikimi osadnikami i urzędnikami PUR.

²⁴ Pośredniczył w układach korupcyjnych między dzikimi osadnikami i urzędnikami PUR.

²⁵ Autorem sprawozdania być może chodziło o Myszyniec i Stary Myszyniec.

24. W[...]ówna – pseudonim „Płachetka”, narzeczona bandyty K[...], uczestnika bandy.

25. D[...] Henryk – bez zajęcia, zamieszkały w Dźwierzutach, pow. Szczytno, ukrywał się u brata, który ma knajpę. Ścigany jest za morderstwo dokonane w Kobałtach.

26. Z[...] Witold i jego brat Stanisław, mieszkańcy wsi Dźwierzuty. Bez zajęcia, stale pijani, awanturnicy bijący ludzi bez przyczyny. Postrach okolicy – grasują po nocach.

27. K[...] Jan – mieszkaniec wsi Dźwierzuty, pow. Szczytno, pozer, posiada melinę, w której zbierają się męty okoliczne.

28. P[...] Władysław – sklepikarz, mieszkaniec wsi Dźwierzuty, wspólnie z Łosiem Alfredem, byłym funkcjonariuszem UB przy posterunku MO w Dźwierzutach rabowali Mazurów. Żona P[...] Władysława, rozpoznana, biorąca udział w bandzie z bronią w rękę.

29. S[...] Mieczysław – ze wsi Dźwierzuty, łącznie z braćmi Ż[...] wywozili szabrowane rzeczy do Warszawy. Kierowca samochodu jest krewnym ob. S[...]. Nazwisko jego [kierowcy – R.G.] nie ustalone.

30. Ż[...] bracia Edward i Eugeniusz – zawodowi bandyci, mieszkańcy wsi Targowa²⁶ gm. Rańsk²⁷, m.in. ograbili Mazura Szarajna z tejże wsi. Jednocześnie tak go pobili, że wkrótce zmarł. Leżącego na katafalku powtórnie ograbili. Matka Ż[...] jest ciotką komendanta posterunku MO w Rańsku Juszcza Stanisława, który przypuszczalnie uprzedził ich, że istnieje nakaz ich aresztowania. Wobec tego uciekli do rodzinnej wsi Drądzewo²⁸ gm. Krasnosiel²⁹, powiat Maków³⁰ i wg poufnej informacji osadnika P[...] Władysława ze wsi Targówek³¹, gm. Rańsk, bracia Ż[...] zapisali się na osadnictwo zbiorowe³² w innej części woj. olsztyńskiego.

Źródło: AAN, MZO, 196/60, k. 182–185.

²⁶ Właściwie: Targowo.

²⁷ W powiecie szczyńskim.

²⁸ Właściwie: Drądzewo.

²⁹ Właściwie: Krasnosielc.

³⁰ Chodzi o Maków Mazowiecki.

³¹ Może chodzić o wieś Targowo w ówczesnej gminie Rańsk.

³² Osadnictwo grupowe organizowano na tzw. Ziemiach Odzyskanych od 1946 r. w parcelowanych poniemieckich majątkach ziemskich. Istniały jego dwie formy: spółdzielnie osadniczo-parcelacyjne (osadnicy zawiązywali spółdzielnie osadniczo-parcelacyjne w macierzystych powiatach, po czym po przybyciu na tzw. Ziemię Odzyskaną przez pięć lat gospodarowali na przekazanym im majątku ziemskim w ramach spółdzielni, a następnie, po parcelacji gruntów, przechodzili na gospodarkę indywidualną), oraz grupy parcelacyjne (osadnicy przybywali grupowo do parcelowanych majątków i od razu przystępowali do gospodarki indywidualnej), szerzej zob. P. Dziurzyński, *Osadnictwo rolne na Ziemiach Odzyskanych*, Warszawa 1983, s. 107–145; idem, *Osadnictwo grupowe w majątkach woj. olsztyńskiego w latach 1945–1948*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1968, nr 1, s. 133–156; S. Łach, *Osadnictwo wiejskie na ziemiach zachodnich i północnych Polski w latach 1945–1950*, Słupsk 1983, s. 173–221; W. Gieszczyński, *Państwowy Urząd Repatriacyjny w osadnictwie na Warmii i Mazurach (1945–1950)*, Olsztyn 1999, s. 100–110; R. Gross, *Przemiany gospodarcze wsi...*, s. 129–138.

Pismo ministra ziem odzyskanych Władysława Gomułki do ministra bezpieczeństwa publicznego Stanisława Radkiewicza w sprawie udziału funkcjonariuszy MO i UB w gwałtach i rabunkach dokonywanych na ludności autochtonicznej na terenie południowych powiatów województwa olsztyńskiego, 2 XI 1946 r.

Do
OBYWATELA MINISTRA BEZPIECZEŃSTWA
PUBLICZNEGO

w miejscu

Jednym z podstawowych warunków zaludnienia i zagospodarowania województwa olsztyńskiego jest pełne zespolenie miejscowej ludności warmijsko-mazurskiej z przesiedleńcami i repatriantami. Akcja ta napotyka na liczne przeszkody, w wyniku czego około 45 tys. Warmiaków i Mazurów, mających pełne warunki do weryfikacji, do tej pory nie uzyskało obywatelstwa polskiego.

Główną przeszkodą we wspomnianej wyżej akcji są ciągle jeszcze złe warunki bezpieczeństwa w województwie olsztyńskim. Elementy przestępcze /w ich liczbie wielu przedwojennych przemytników/ z sąsiednich powiatów woj. warszawskiego i białostockiego dopuszczają się gwałtów i rabunków w stosunku do ludności warmijsko-mazurskiej, chcąc ją zmusić do opuszczenia gospodarstw. Dla przykładu załączam spis 30-tu osób³³ pochodzących z powiatu Ostrołęka, woj. białostockie³⁴, zwłaszcza zaś z gminy Myszyniec³⁵ tegoż powiatu, które to osoby – według informacji zebranych na miejscu przez inspektorów Ministerstwa Ziem Odzyskanych – systematycznie terroryzują ludność miejscową.

Gwałty te i rabunki nie spotykają się niestety dotąd z dostateczną reakcją ze strony lokalnych organów MO i UB. Co gorsze – niektórzy funkcjonariusze tych organów sami dopuszczają się przestępstw w stosunku do ludności miejscowej. W załączeniu przedstawiam opis 11-tu różnych przestępstw popełnionych w ciągu ostatnich miesięcy przez funkcjonariuszy MO i UB w stosunku do ludności miejscowej³⁶. Do tego niekompletnego zestawienia należy dodać liczne nadużycia popełnione przez niektóre lokalne organy administracji i samorządu, przede wszystkim zaś liczne przestępstwa popełniane przez

³³ Zob. dokument nr 2.

³⁴ Oczywiście błąd, chodzi o województwo warszawskie.

³⁵ Właściwie: Myszyniec.

³⁶ W niniejszym zbiorze opublikowano fragment opisu poświęcony czterem wykroczeniom na terenie powiatu szczycieńskiego, zob. dokument nr 4.

kryminalne elementy spośród ludności przesiedleńczej, by uzyskać wyobrażenie o tych warunkach, w jakich w woj. olsztyńskim prowadzona jest akcja repolonizacyjna.

Niedostateczną energię lokalnych organów MO i UB w zwalczaniu tych przestępstw oraz udział niektórych funkcjonariuszy MO i UB w tych przestępstwach, wyjaśnia w znacznej mierze skład personalny MO i UB w tych powiatach województwa olsztyńskiego, które sąsiadują z woj. warszawskim i białostockim. Według danych Wojewódzkiej Komendy Milicji Obywatelskiej w Olsztynie następujący odsetek milicjantów pochodzi z sąsiednich powiatów Polski centralnej:

Komenda Powiatowa MO w Szczytnie – 32%

Komenda Powiatowa MO w Nidzicy – 27%

Komenda Powiatowa MO w Suszu – 48%

Komenda Powiatowa MO w Ostródzie – 20%

Milicjanci ci są licznymi węzłami, zwłaszcza zaś węzłami pokrewieństwa, związani z tymi społecznymi osobnikami, którzy terroryzują ludność miejscową.

Walkę z elementami przestępczymi utrudnia dalej brak współpracy między wojewódzkimi komendami MO oraz wojewódzkimi urzędami bezpieczeństwa [publicznego] województw olsztyńskiego, białostockiego i warszawskiego, jak również sąsiadującymi komendami [MO] i urzędami powiatowymi [bezpieczeństwa publicznego]. O współpracy tę zabiegał wielokrotnie wojewoda olsztyński, jak dotąd bez widocznego rezultatu.

Niepokojącym jest fakt, że przestępstwa popełniane przez funkcjonariuszy MO i UB w stosunku do ludności miejscowej nie spotykają się z właściwą sankcją karną, co oczywiście sprzyja szerzeniu się tego rodzaju przestępstw, a u ludności miejscowej powoduje przypuszczenie, że w stosunku do niej przestępstwa mogą być popełniane bezkarnie.

Dla przykładu podaję sankcje karne, jakie spotkały milicjantów za tego rodzaju przestępstwa w trzech przypadkach. I tak:

1/ milicjant Skonieczny Władysław z posterunku MO w Rozogach, pow. Szczytno oskarżony o zabójstwo niezwerifikowanej³⁷ Mazurki Frydy Czerwonka został wyrokiem Wojskowego Sądy Rejonowego w Olsztynie z dn. 22 VII [19]46 r. skazany na 2 lata więzienia z warunkowym zawieszeniem wykonania kary na 5 lat. Skazany pełni nadal służbę w Szczytnie.

2/ milicjant Bolesław Rębecki, komendant posterunku MO w Szczytnie w dn. 2 VIII [1946 r.] zatrzymał bezprawnie w areszcie niezwerifikowane Mazurki: Lagankę Elfrydę, Lenke Ernę i G[...] Joannę usiłował dopuścić się gwałtu na pierwszych dwóch, co mu się wskutek stawianego przez nie oporu nie udało, natomiast dopuścił się gwałtu w stosunku do G[...] Joanny. Mimo, że dochodzenie w całej pełni potwierdziło te zarzuty

³⁷ Nie poddanej procesowi weryfikacji narodowościowej, w wyniku którego ludność rodzima uzyskiwała obywatelstwo polskie. Szerzej na temat weryfikacji narodowościowej na Warmii i Mazurach zob. L. Belzyt, *Między Polską a Niemcami. Weryfikacja narodowościowa i jej następstwa na Warmii, Mazurach i Powiślu w latach 1945–1960*, Toruń 1998.

prokurator Wojskowego Sądu Rejonowego w Olsztynie postanowieniem z dnia 18 IX [19]46 r. dochodzenie przeciwko Rębeckiemu umorzył z uwagi na to, że Rębecki dopuszczając się zarzucanych mu czynów był w stanie pijanym, oraz że poszkodowane nie wnoszą żadnych pretensji, co w istniejących w woj. olsztyńskim warunkach bezpieczeństwa jest regułą. Milicjant Rębecki za wymienione wyżej czyny został ukarany dyscyplinarnie 14-toma dniami aresztu.

3/ milicjant Kopczyński Mieczysław z posterunku MO w Dźwierzutach pow. Szczytno dwukrotnie /w czerwcu i lipcu 1946 r./ zabrał przemocą Mazurce Dobrzyńskiej Emmie różne ruchomości. W obu wypadkach prokurator Wojskowego Sądu Rejonowego w Olsztynie dochodzenie umorzył /postanowienia z d. 17 IX [19]46 r. i 2 X [19]46 r./

W uzasadnieniu prokurator opiera się na wykrętnych zeznaniach samych milicjantów oraz na fakcie, że Kopczyński był pijany.

Przewodniczący Rejonowego Sądu Wojskowego oraz wojskowy prokurator rejonowy w Olsztynie oświadczyli przedstawicielom Ministerstwa Ziem Odzyskanych, że postanowienia prokuratora opierają się w tych wypadkach na wynikach dochodzeń, przeprowadzanych przez Sekcję Dyscyplinarną Komendy Wojewódzkiej MO w Olsztynie.

Donosząc o powyższym proszę Obywatela Ministra o wydanie zarządzeń, które by zapobiegły powtarzaniu się tego rodzaju wypadków w przyszłości.

MINISTER [ZIEM ODZYSKANYCH]

Źródło: AAN, MZO, 196/60, k. 186–188.

Dokument 4

Przestępstwa i nadużycia funkcjonariuszy MO i UB w województwie olsztyńskim popełnione od czerwca do września 1946 wobec ludności warmińskiej i mazurskiej (fragmenty)

1) Dnia 1 czerwca 1946 r. milicjant Skonieczny Władysław z posterunku MO w Rozogach pow. Szczytno postrzelił niezwyfikowaną Mazurkę Frydę Czerwonką na progu jej domu. Na skutek rany postrzałowej w pierś Fryda Czerwonka zmarła następnego dnia rano. Przestępstwo milicjanta Skoniecznego było jednym z przykładów gwałtu stosowanego przez niektórych funkcjonariuszy MO w pow. Szczytno i porozumienia z przestępczymi elementami z sąsiednich powiatów woj. warszawskiego i białostockiego, terroryzującymi ludność mazurską w celu zmuszenia jej do opuszczenia gospodarstwa.

Z milicjantem Skoniecznym działał w zмовie komendant posterunku MO w Rozogach Wacław Wroński.

Skonieczny za opisane wyżej przestępstwo został przez Wojskowy Sąd Rejonowy skazany na karę 2 lat więzienia z warunkowym zawieszeniem wykonania kary na 5 lat.

Pełni obecnie służbę w Szczytnie.

Wroński został przeniesiony do Szczytna, gdzie nadal pełni służbę.

2) Dnia 5 lipca 1946 [r.] do Mazura Ot[t]ona Nikla we wsi Olszewka³⁸, gmina Dźwierzuty, pow. Szczytno przybył naczelnik więzienia w Szczytnie Tomczyk w towarzystwie więźnia Pajki oraz nieznanymi z nazwiska osobników w mundurach wojskowych pod pozorem poszukiwania broni, której jednak w mieszkaniu Nikla nie znaleziono. Po rewizji Tomczyk wraz z towarzyszącymi osobami urządził w mieszkaniu Nikla libację, podczas której Nikiel został ciężko pobity. Wyjeżdżając Tomczyk zabrał z gospodarstwa Nikla 2 metry żyta i 2 metry kartofli.

Dodać należy, że po złożeniu milicji o powyższym doniesienia dnia 9 września [1946 r.] Nikiel wraz ze swą kuzynką Stycówną został przez nieznanymi bandytów w mundurach wojskowych zamordowany, a gospodarstwo jego doszczętnie obrabowali.

3) Dnia 18 lipca 1946 r. do Mazurki Dobrzyńskiej we wsi Mały Rusk³⁹, gm. Dźwierzuty, pow. Szczytno przybył milicjant Mieczysław Kopczyński w towarzystwie kilku osób cywilnych i przemocą zabrali jej odzież i meble [...].

W wyniku tego rabunku Dobrzyńska wyjechała w nieznanym kierunku. Za przestępstwo to Kopczyński został ukarany w drodze dyscyplinarnej, mimo tego iż w miesiącu czerwcu [1946 r.] dopuścił się podobnego przestępstwa.

³⁸ Właściwie: Olszewki.

³⁹ Prawdopodobnie chodzi o wieś Rusek Mały.

4) Dnia 2 sierpnia [1946 r.] komendant posterunku MO w Szczytnie Rębecki Bolesław bezprawnie aresztował Mazurkę Joannę G[...], Lucję Erne⁴⁰ i Laganke Elfrydę, po czym umieściwszy je w oddzielnych celach usiłował zgwałcić, co jednak wskutek oporu stawianego przez aresztowane udało mu się tylko w stosunku do G[...] Joanny. Następnego dnia wszystkie trzy kobiety zostały zwolnione. Za przestępstwo to Rębecki został ukarany w trybie dyscyplinarnym 14-toma dniami aresztu. Zweryfikowana Hirsz Anna, woźna starostwa w Szczytnie, która złożyła o poczynionym przestępstwie doniesienie została dnia 3 września [1946 r.] aresztowana przez MO w Szczytnie pod pozorem dokonania nadużycia przywłaszczenia sobie odzieży z UNRRA, po czym po ciężkim pobiciu w dniu 20 września 1946 r. zwolniona.

Źródło: AAN, MZO, 196/60, k. 173–178.

---

⁴⁰ W dokumencie nr 3 osoba ta występuje jako: Erna Lenke.

Bibliografia

- Belzyt L., *Między Polską a Niemcami. Weryfikacja narodowościowa i jej następstwa na Warmii, Mazurach i Powiślu w latach 1945–1960*, Toruń 1998.
- Borodziej W., *Sprawa polska i przemieszczenia ludności w czasie II wojny światowej*, wstęp do: *Niemcy w Polsce 1945–1950. Wybór dokumentów*, red. W. Borodziej, H. Lemberg, t. I, *Władze i instytucje centralne. Województwo olsztyńskie*, wybór i opracowanie dokumentów W. Borodziej i C. Kraft, Warszawa 2000.
- Dymarski M., *Zagadnienia demograficzne ziem postulowanych (ziem nowych) w prognozach polskiej konspiracji*, [w:] *Demografia i społeczeństwo Ziem Zachodnich i Północnych 1945–1995. Próba bilansu*, red. E. Frątczak, Z. Strzelecki, Warszawa 1996.
- Dymarski M., *Ziemie postulowane (ziemie nowe) w programach i działaniach polskiego ruchu oporu 1939–1945*, Wrocław 1997.
- Dziurzyński P., *Osadnictwo grupowe w majątkach woj. olsztyńskiego w latach 1945–1948*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1968, nr 1.
- Dziurzyński P., *Osadnictwo rolne na Ziemiach Odzyskanych*, Warszawa 1983.
- Gieszczyński W., *Państwowy Urząd Repatriacyjny w osadnictwie na Warmii i Mazurach (1945–1950)*, Olsztyn 1999.
- Gross R., *Okręg Mazurski w świetle materiałów Wojewódzkiego Urzędu Ziemskiego w Olsztynie (marzec-maj 1945 roku)*, „Echa Przeszłości” XVII, 2016.
- Gross R., *Problem uwłaszczenia gospodarstw osadniczych na Warmii i Mazurach w latach 1945–1956*, [w:] *Wieś na Ziemiach Zachodnich i Północnych po 1945 r. Ciągłość czy zmiana?*, red. J. Kluba, A. Paprot-Wielopolska, M. Szajda, P. Zubowski, Wrocław 2020.
- Gross R., *Przemiany gospodarcze wsi na Warmii i Mazurach w latach 1945–1956*, Olsztyn 2019.
- Gross R., *Stan rolnictwa i struktura agrarna w Prusach Wschodnich w latach 1918–1945 w świetle niemieckich danych statystycznych*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 2017, nr 4.
- Gross R., *Założenia polityki rolnej w Polsce w programach głównych partii i stronnictw politycznych (1939–1945/1946)*, „Echa Przeszłości” XXI/1, 2020.
- Łach S., *Osadnictwo wiejskie na ziemiach zachodnich i północnych Polski w latach 1945–1950*, Słupsk 1983.
- Okręg Mazurski w raportach Jakuba Prawina. Wybór dokumentów 1945 r. Przygotował do druku Tadeusz Baryła*, Olsztyn 1996.
- Polska Partia Robotnicza. Dokumenty programowe 1942–1948*, opr. M. Malinowski i in., Warszawa 1984.
- Ponczek E., *Polska myśl o pokoju w latach drugiej wojny światowej (1939–1945)*, Łódź 1999.
- Postanovleniye Gosudarstvennogo Komiteta Oborony SSSR ob opredelenii zapadnoy gosudarstvennoy granitsy Polshi i deystvii polskoy administratsii na vsey osvobozhdennoy territorii Polshi*, 20 lutego 1945 r., [w:] „Russkiy Arkhiv” 1994, t. 14, dok. nr 55, s. 409–411.

- Powiat szczycieński. Przeszość – współczesność*, red. G. Jasiński, Z. Kudrzycki, A. Misiuk, Szczytno 2006.
- Romanow Z., *Polityka władz polskich wobec ludności rodzimej Ziemi Zachodnich i Północnych w latach 1945–1960*, Słupsk 1999.
- Sakson A., *Ludność mazurska po 1945 roku*, [w:] idem, *Dziedzictwo Prus Wschodnich. Socjologiczne i historyczne studia o regionie*, Dąbrówno 2017.
- Strauchold G., *Myśl zachodnia i jej realizacja w Polsce Ludowej 1945–1957*, Toruń 2003.
- Wrzesiński W., *Proces zasiedlania województwa olsztyńskiego w latach 1945–1949*, [w:] *Problemy rozwoju gospodarczego i demograficznego Ziemi Zachodnich w latach 1945–1958*, red. Bohdan Gruchman, Janusz Ziółkowski, Poznań 1960.

Looting raids organized by north Mazovians in Szczytno county between 1945 and 1946 based on the documents of the Ministry of Recovered Territories

Summary: In 1945 and 1946, very dangerous and menacing events were observed in Szczytno county in the southern part of Mazury District (which became a part of Olsztyn voivodeship in the following years). Szczytno county became the destination of looting raids organized by the residents of northern counties in Warsaw voivodeship. The raids targeted mainly the local population who were forcibly removed from their homes and farms, as well as the new settlers who had been relocated to the area. Violence and robbery became the daily reality in Szczytno. The Citizens' Militia and the employees of the Department of Security often joined the pillagers, which provided the gangs with a sense of impunity. The local authorities were unable to effectively handle the crisis. The raids jeopardized the settlement process and the region's economic development, and the Ministry of Recovered Territories and the Ministry of Public Security intervened in the fall of 1946. These operations were documented in several reports generated by the Ministry of Recovered Territories. The threat was largely averted after 1946, but the social and economic consequences of these events continued to be felt for many years.

Keywords: Szczytno county, violence, looting, settlement, illegal settlement